

ПОТРЕБАТА ОД ПСИХОЛОГИЈАТА ВО ИСТОРИСКАТА НАУКА

Далибор Јовановски¹

Институт за историја, Филозофски факултет,
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје

Кратка содржина

Целта на овој труд е да се покаже дали историската наука има потреба од психологијата. Нашите истражувања, кои се базираат на пишувањата на историчарите, потврдуваат дека историската наука има потреба од психологијата. Одреден број на историчари не се согласуваат со користењето на другите науки за потребите на историската наука, но во последно време сè поголем број сметаат дека самата наука не треба да биде наука сама за себе и пожелно е да користи и сознанија од другите науки. На почетокот на 20 век една група историчари пишуваат дека историската наука, особено во истражувањата, имала потреба од користење на другите науки со цел пообјективно да бидат прикажани процесите во минатото, но и улогата на човекот во истите. Во таа насока, германскиот историчар, кој се смета за основач на т.н. културна историја, Карл Ламбрехт забележал дека модерната историска наука пред сè била општествено- психолошка наука. Сепак, најголем поборник за вклучување на психологијата како неопходен дел од историските истражувања бил францускиот историчар Лисиен Февр, еден од основачите на познатата школа „Анал“, кој сметал дека било неопходно историчарите и психолозите да соработуваат. Тој дури се залагал и за создавање историска психологија, како посебен правец во историската наука. Развојот на историската наука довел до создавање нов правец – психоисторија, кој и денес е предмет на различни толкувања од страна на историчарите. Може да се заклучи дека во насока на унапредување на истражувањата во историската наука, неопходно е да се користат сознанијата од повеќе психолошки дисциплини.

Клучни зборови: историска наука, психологија, истражувања, потреба, соработка.

¹dalibor@fzf.ukim.edu.mk

Големиот српски историчар и теоретичар на историјата Андреј Митровиќ напишал дека историјата е реалност на животот и поради тоа е исполнета со човекови желби, со доживеано и преживеано, со многу љубови и секакви омрази, со подеми на творечкото и со разурнувачки страсти, со среќата и трагедијата на поединци, групи и народи. Таа е преполна со емоции. Тој смета дека историчарот како жител на историјата е изложен на силното влијание не емоциите од современоста и од минатото (Митровиќ, 1995). Овие размислувања на српскиот историчар не се нереални или пак се плод на неговата фантазија со цел историјата и историската наука да ги направи или претстави како поинтересни и поприватливи за обичниот човек. Напротив, самиот се соочив со овие негови зборови за време на моите истражувања и пишувања статии и книги поврзани со македонската и балканската историја. Додека истражував, а подоцна ја пишував монографијата за Љубомир Милетич се соочив со неговиот лик, неговата работа, личните трагедии. Често си го поставував прашањето како му било, читајќи ги неговите писма, каде можев да забележам силна емоција. Пишувајќи за настаните на Македонскиот фронт, подготвувајќи се за една конференција во Солун, во рака ми дојде еден дневник на братот на мојот прадедо. Двајцата во текот на Првата светска војна се бореле на спротивните страни, прадедо ми во бугарската, а неговиот брат во српската војска. Токму последниов водел белешки за настаните и битките. Кога е војната во прашање, најчесто историчарот во своите истражувања се соочува со омраза во писмата, мемоарите, документите на учесниците во воениот судир. Меѓутоа во дневникот на братот на мојот прадедо тоа го немаше. Напротив самиот напишал дека не можел да ги мрази Бугарите, кога брат му се бори во нивната војска. Повторно се прашував зошто е тоа така.

Подолго време се занимавам со севкупните односи помеѓу Македонија и Грција, не само со историјата, туку и со културата, музиката, филмот, јавното мислење со цел подобро да го разберам целиот спор, особено грчките ставови. Голем впечаток оставаат зборовите на големиот грчки политичар Константинос Караманлис, основачот на Третата грчка република, еден од најголемите политичари во грчката историја. На аеродромот Микра во Солун со солзи во очите Караманлис изјави дека Македонија е една и грчка. Оваа негова изјава предизвика огромна емоција и хистерија кај Грците, кои масовно излегоа на улиците за да покажат дека Македонија е нивна. Не може да не се постави прашањето зошто Караманлис така емотивно реагираше на почетокот на македонската независност. Не може да не се постави прашањето зошто беше таква реакцијата на грчкото население полна со емоција, но и омраза кон Македонците. Јасно е дека тоа беше одраз на силниот грчки нацио-

нализам, но одговорот не може да се бара само во историјата и образованието. Едвард Халет Кар напишал дека историчарот, како и секој друг научник е битие кое постојано го поставува прашањето „зошто“ и трага по одговорот (Кар, 1990). Во трагањето по одговорите на прашањата кои ми се поставија за време на истражувањата и пишувањата, сфатив дека не можам да се потпрам само на историската наука и нејзината методологија, туку е потребно и нешто повеќе. Тука се појави потребата од психологијата, односно какви биле мотивите на луѓето во минатото да направат нешто историски важно, која била нивната желба, какви биле нивните емоции и чувства? Најверојатно овие прашања би биле посеопфатно одговорени доколку се вклучи психологијата како наука за однесувањето на човекот и неговата природа. Оттука, на овие прашања историчарот не може целосно да одговори без да ги испита и од друга страна, односно со одредена психолошка анализа на ликовите, но и масите..

Во последно време сè повеќе историчари сметаат дека треба да се користат искуства и резултати од истражувања во другите науки поврзани со однесувањето и личноста на човекот, односно од психологијата. Едвард Халет Кар забележал: „...научниците од општествените науки, историчарите се сите заедно ангажирани во различни гранки на едно исто истражување: проучување на човекот и на она што го опкружува, влијанието на човекот врз неговата околина и на околината врз човекот“ (Кар, 1990). Оваа негова мисла е прифатена од историчарите, барем добар дел од нив, кои сè повеќе ги користат искуствата од другите општествени науки за сопствените истражувања, бидејќи, мора да признаеме дека историјата, впрочем како и секоја друга наука, може да се проучува мултидисциплинарно. Каде е тука психологијата? Кај нас не може да стане збор дека историчарот кој се занимава со наука ги користи искуствата и резултатите од психологијата, но во други земји како Велика Британија, САД, Германија, Франција, Русија соработката помеѓу двете науки постои. Таа соработка не била лесна на почетокот, иако и денес се соочува со отпор од двете страни.

Почетоците и идеите за користење на психологијата во историската наука

Зошто историчарите започнаа да се интересираат за психологијата како наука која може да биде од голема помош во нивното истражување и пишување? Одговорот на ова прашање не е едноставен. Познато е дека една од задачите на историјата е да му овозможи на човекот да го разбере општеството од минатото (Кар, 1990), а човекот во тоа минато е дел од општеството

во кое влијаел на одредени политички и други општествени процеси, но и сето тоа влијаело врз него како единка или како група. Така, Андреј Митровиќ забележал дека „на поединецот му припаѓаат и чувствата и мислењето кои се испреплетуваат во општото, значи колективното – психолошко, не е сведливо на збирот на поединечните психи на луѓето“. Психолозите сметаат дека поединечното го содржи и заедничкото духовно (на пример, мислата и чувството на припадност, сфаќањето на светот, претставите за вредностите и сл.) (Митровиќ, 1995).

Консултирајќи се со стручната литература поврзана со оваа тематика можев да забележам дека прв историчар кој размислувал за поврзаноста на психолошката наука со историската наука бил германскиот историчар Карл Ламбрехт, професор на Универзитетот во Лајпциг (Lamprecht, 1905). Пишувајќи за германското минато Ламбрехт започнал да го користи терминот културна историја како чадор за да ја објасни неговата идеја дека компаративниот пристап кон проучувањето на минатото мора да ги опфати економијата, историјата на уметноста и психологијата, особено базирана на резултатите на Вилхелм Вунт и Теодор Липс. Тој одел дотаму што сметал дека историјата всушност била социо-психолошка наука. Според него историјата била колективна психологија на минатото (Horn, & Ritter, 1986). За него биле поважни условите кои влијаеле врз луѓето и врз нивното однесување отколку хероите, како поединци (Lamprecht, 1905). Тоа негово размислување наишло на отпор на т.н. конвенционални историчари кои дури почнале да тврдат дека тој бил социолог, а не историчар, иако имал солидно историско образование (Adams, 1909). Тоа придонело некои француски историчари, да го исмеваат (Thompson, 1942). Во Германија се случувало истото. Германскиот историчар Дитрих Шефер иако сметал дека историографијата би требало да се занимава со психологијата (Thompson, 1942), сепак го нападнал Ламбрехт за неговите тези (Moore, 2016). Ламбрехт прв се заложил со целиот свој научен капитал за поврзување на историјата со психологијата, но сепак и тој морал од некаде да добие основа за тоа што во иднина ќе промовира. Еден од предвесниците на Ламбрехт во користењето на психологијата за појаснување на историските настани бил Јохан Густав Дројзен. Тој воспоставил метод за интерпретација на историската наука во која има четири фази, меѓу кои ја опфатил и психологијата, со цел да се објаснат настаните кои се резултат на желбите и можеби планирањето (Fernandez, 2018). Општеството во кое живее и развојот на истото влијае врз научникот и врз неговите погледи и сфаќања. Во таа насока појавата на реализмот, позитивизмот, дарвинизмот, марксизмот и либерали-

змот во втората половина на 19 век довеле до нови интерпретации на природата и општеството, концентрирајќи се на емпирискиот свет (Марвин, 2015).

Иако во Германија, Ламбрехт се соочил со отпор, сепак неговите размислувања биле прифатени од историчарите кои биле предводници на т.н. „Нова историја“, прavec кој сè повеќе се залагал за интердисциплинарен пристап во историската наука. Во Европа еден од водечките научници на тој план бил белгискиот историчар Анри Пирен. Тој, иако целосно не ги прифаќал сите тези на Ламбрехт, кога била во прашање историјата на културата, не го отфрлил ставот на германскиот историчар дека таа е всушност колективна психологија (Warland, 2011). Тој сметал дека психологијата морала да биде дел од компаративниот метод во историското истражување и пишување (Thoen, Vanhaute, 2011).

Гледањето на Ламбрехт на историската наука како психолошка, нашло поволна почва во САД. Скоро во исто време додека германскиот историчар го изнел и објаснувал ставот дека историјата всушност е социо-психолошка наука, во САД историчарот Фредерик Тарнер, еден од предвесниците на Новата историја, почнал да пишува дека историјата како наука имала потреба да користи податоци и достигнувања од други науки, меѓу кои била и психологијата (Steiner, 1995). Ерл Доу во една своја статија во која ја најавува Новата историја се осврнал на работата на Ламбрехт. Доу не се согласувал целосно со тезите на германскиот историчар, но дал позитивно мислење за неговата работа. Неговата поддршка за поголемиот дел од ставовите и тезите на Ламбрехт не била случајна. Според него, политичкиот феномен не бил единствениот факт кој требало да биде разгледуван, бидејќи човекот е социјално битие, оттука „Новата историја“ имала потреба од општествените науки, меѓу кои ја вбројува и психологијата (Dow, 1898). Интересно е да се напомене дека Ламбрехт во 1904 ги посетил САД каде учествувал на конгрес со американски историчари, а подоцна и одржал предавање на Универзитетот Колумбија. На конгресот тој ги изложил своите размислувања за историјата како социо-психолошка наука, со заклучок дека започнува периодот на психолошко-социолошки пристап во историската наука, бидејќи според него политичката историја била мртва (Barzun, 1972). Неговото доаѓање во САД и интересот кој бил покажан за неговите ставови не бил случаен. Тој од страна на американските историчари веќе бил ценет. Дод (Dodd, 1903) сметал дека истражувањата на Ламбрехт биле базирани на дарвинизмот, но многу позначаен за него бил фактот што германскиот историчар се оттргнал од стариот поглед за историската наука, во кој доминирала политичката историја, која не посветувала внимание на другите

фактори кои влијаеле врз човекот и општеството воопшто. Доминацијата на политичката историја полека го губела тлото. Интересот за психологијата, историјата на културата, а особено историјата на идеите, кај историчарите, почнал да се прифаќа како современ пристап на кој треба да мислиме и да го сфаќаеме така животот (Ачкоска, 2014).

Еден од главните предводници на Новата историја, Џејмс Харви Робинсон сметал дека за историчарот настаните станале најголем доказ за општите услови и промени кои влијаеле врз значаен дел од луѓето. Затоа тој сметал дека антропологијата, психологијата и воопшто општествените науки му обезбедиле на историчарот многу нови поими за човекот кои влијаеле на неговите размислувања во поглед на нациите, верата, социјалната организација и воопшто психологијата (Robinson, 1911, a). За него, во текот на истражувањата, историчарот бил обврзан да ги користи антрополошките и психолошките откритија и информации кои ќе доведат до нови погледи и интерпретации кај историчарите (Robinson, J., H., 1911, b).

Во соседна Канада во 1910 година се појавила книгата на Дуи, професор по историја на Универзитетот во Отава, за Психологијата на политиката и историјата. Според него, постоеле мисли, страсти, желби кои влијаеле врз човековото однесување. Тој сметал дека историските документи јасно укажувале на важноста на човечкиот психолошки елемент во историјата (Dewe, 1910). За жал оваа негова книга и идеите за користење на психологијата во историските истражувања не била многу користена од страна на историчарите.

На почетокот од дваесеттите години на минатиот век во САД се појавила интересна и обемна студија за користење на психологијата за потребите на историската наука од Хари Елмер Барнс, кој силно се залагал за научна соработка помеѓу историчарите и психолозите, сметал дека клучно за психолошкото интерпретирање на историјата е тезата дека решавачки фактор во историскиот развој е колективната психологија во едно време на одредена културна група. Тој не се согласувал со ставот на многу негови колеги кои одбивале да прифатат дека историската наука треба да се загрижи околу проблемите на интерпретацијата. Барнс сметал дека, иако психолошката интерпретација на историјата и идејата за соработка помеѓу двете науки била во почетна фаза, постоела голема можност за развој на соработката меѓу двете науки во иднина (Barnes, 1919). Денес се смета дека Барнс бил во право. Барнс и Робинсон ја поставиле основата за вклучување на психологијата во историските истражувања, а во нивната земја сè повеќе историчари се осврнувале на ова прашање. Според Луис Терман, историчарите требало да учат психологија заради нивното научно усовршување, но иста така и требало да

ги користат, на пример, психометриските техники кои ги развивале психолозите (Terman, 1941). Скоро истовремено Сидни Ратнер се залага за поголема интеграција на историјата и психологијата со цел подлабоко да бидат разбрани настаните во минатото, но и за да се предвиди иднината (Ratner, 1941). Ова биле првите чекори на реализирање на идејата за користење на психологијата во историската наука во САД.

Историска психологија како дел од историската наука

На другата страна од Атлантикот, во Франција, започнал еден нов процес во историската наука. Дел од француските историчари, како и нивните колеги од САД, сметале дека историјата како наука не може да постои без користење на другите општествени науки. На некој начин ова гледиште претставувало најважно дека и таму постои заситеност од доминацијата на политичката историја, бидејќи се јавувала свеста за историјата како мултидисциплинарна наука. Во 1900 година, во рамките на дискусиите и развојот на општеството, и со тоа на општествената мисла, во Франција било основано списанието *Revue de Synthèse Historique* од страна на познатиот интелектуалец Анри Бер, кој патем не бил историчар (Burke, 1990). Неговата намера била да предизвика соработка на историчарите со психолозите и социолозите со цел да се создаде тоа што Бер ја нарекува историска психологија. Сепак треба да се забележи дека Бер се двоумел дали е подобар терминот историска психологија или интелектуална историја. За него историската синтеза како што било името на списанието кое го основал е психологија која има релација со социологијата (Burgiere, 1982). За повеќе од две децении одговорот ќе пристигне токму од двајца француски историчари кои ги следеле неговите ставови и текстови. Идејата на Анри Бер за користење на психологијата во историските истражувања полека нашла одраз помеѓу француските историчари во една нивна дебата за настаните во нивната земја почнувајќи од Француската револуција до периодот на Француско-пруската војна. Конзервативниот историчар Огустин Кошен го насочил вниманието на концептот на другоста. Еден друг историчар Иполит Тен, забележал дека за подобро да се разбере Француската револуција потребна е нова наука односно примена на психолошката теорија, а неговите дела биле сметани за „производ на историската психологија“, како што забележал Кошен кој не бил многу среќен со психолошкиот пристап на неговиот колега (Dewald, 2006). Овие нивни размислувања, како и употребата на кованицата историска психологија имала свој предвесник. Пишувајќи за француското средновековно минато Емил Гебар,

објавил книга во чиј поднаслов го употребил терминот историска психологија (Gebhart, 1896). Во книгата тој детално се осврнал на одредени психолошки моменти во минатото.

Развојот на историската наука кон крајот на 19 век и првите децении на 20 век довела до, за дотогаш, поставување на многу непознати прашања за историчарот. Како во некое поранешно општество луѓето го разбирале своето секојдневие? Каков им бил односот спрема времето и просторот, светот на природата, Господ и смртта, семејните односи и верските обврски? Како да ги оцениме нивните стремежи, но и стеснувања? Кои им биле заедничките вредности? (Тош, 2008)

Први историчари кои се обиделе да дадат одговор на овие прашања биле членовите на француската историска школа Анал. Тие сметале дека политичката историја претерано доминирала во историските истражувања и публикувања, иако понекогаш била и непотребна. Една гранка на оваа школа се занимавала со структурите – демографски, економски и општествени. Историјата е полна со случајности кои влијаат на иднината, а тоа може да го забележиме и во науката. Двајцата француски историчари кои биле застапници за користење и соработка на историчарите со научниците од другите општествени науки, во овој случај психологијата, Лисијен Февр и Марк Блох, во 1920 година започнале да работат во Стразбур, каде оформиле широк круг на пријатели кои влијаеле врз нивните идни научни погледи. Пријателството било проследено со долги научни дискусии. Во тој период се сметало дека дискусиите за психологијата не требало да се наоѓаат во историските студии, но токму нивното пријателство со францускиот психолог Шарл Блондел ќе влијае на нивната идна научна активност (Burke, 1990). Исто така треба да се забележи дека двајцата, особено Блох, биле под влијание на францускиот социолог Емил Диркем кој сметал дека историјата можела да биде наука само доколку настаните кои се случиле ги објаснува компаративно (Burguiere, 1982). Диркем сметал дека историјата е вистинската наука во чии истражувања можеле да се применат резултатите од психологијата и општествените науки (Rhodes, 1978). Блох ја прифатил социјално-психолошката компонента на историјата, настојувајќи да дојде до интегрирање на психологијата во историското истражување и така придонел во отворање нови полиња во историската наука.

Големо влијание врз Лисијен Февр и неговото залагање за историската психологија имало делото на холандскиот историчар Јохан Хуизинга „Есен на средниот век“. Февр забележал дека Хуизинга го охрабрил во замислата за воспоставување на неопходниот инвентар на „менталниот материјал“ кој им

припаѓал на луѓето во дадената епоха. Тој признавал дека било многу тешко наново да се состави животот на чувствата во некое минато време, но според него историчарот немал право да дезертира (Крузе, 2008). Сепак, кога е во прашање Хуизинга мора да напоменеме дека тој во споменатото дело пишува за влијанието на психологијата во историското истражување (Huizinga, 1991), но во едно негово друго дело, кое се однесува на играта, забележал дека за науката за културата не е важно како психологијата го толкува процесот кој доаѓа до израз при одредени појави (Huizinga, 1992). Освен холандскиот историчар, врз начинот на размислување на Февр големо влијание имал францускиот психолог Анри Валон со неговата колективна психологија (Станић, 2009).

Но основачите на оваа школа пројавиле и други интереси, како на пример еден од нејзините основачи и највлијателни членови Лисијен Февр. Тој се заинтересирал за историјата на менталитетот која се занимава со нагонските и скриените чувства. За него, на пример, од голем интерес било прашањето кои се психолошките последици на разликите помеѓу денот и ноќта, или пак помеѓу зимата и летото, кои луѓето во средниот век ги доживувале како многу посурови отколку ние денес? Затоа тој барал да се создаде историска психологија која заедно би ја развивале историчарите и психолозите (Февр, 1991; Тош, 2008). Февр во 1938 година во Француската енциклопедија објавил текст со наслов „Историја и психологија“ во кој се осврнал на чувството за времето поврзано со конкретното траење на денот и ноќта, чувството на сигурност, но и за односот кон храната и феноменот на јазикот, нешто што многумина историчари и денес одбиваат да го анализираат (Февр, 1991; Burgiere, 1982). Претходно, тој во својата книга за Лутер објавена во 1928 година покажал интерес за психологијата на групите (Marwick, 2001). Тоа било показател во кој правец ќе се движат неговите истражувања, поточно неговиот интерес за користење на психологијата, пред сè на масите, за потребите на историската наука (Февр, 1991). Тој успеал да ја наметне својата идеја за користење на психологијата во историските истражувања. Оттогаш во Франција, но и во други држави добар дел од историчарите покажуваат интерес за користење на психологијата во своите истражувања.

Робер Мандру се смета за историчар кој ги употребил насоките за користење на психологијата во историските истражувања, односно бил најблизок до историската психологија на Февр. Неговата методологија ги опфаќала истражувањата на документите и внимателната оценка на културното и психолошкото влијание на постоечките објекти на неговото истражување (Henretta, 1979). Во својата книга за француското општество во 16 век, која

ја нарекол и есеј за историската психологија, тој пишувал за елементите кои преовладувале во него – хиперсензитивност на темпераментот, социјалната агресивност чувството на немоќ во однос на природата, стравот кај обичниот човек од природните и општествени случувања, но исто така забележал дека секоја општествена класа имала различена ментална структура и изглед (Mandrou, 1989). Оваа негова книга не била случајна. Тој во една статија посветена за француската историографија за 16 и 17 век, забележал дека врз него имало влијание и пишувањето на историчарот Алфонс Дупрон кој ја користел колективната психологија во своите истражувања и пишувања (Mandrou, 1967). Всушност врз мислата на еден научник секогаш влијаат повеќе други негови колеги, а некои од нив не се ниту претставници на неговата научна дисциплина. Кога е во прашање делото на Мандру интересно е гледиштето на неговиот колега Жорж Диби, кој напишал дека тој и Мандру, под влијание на француските психолози, започнале да ги проучуваат факторите во социјалната историја и влијанијата на севкупните полусвесни манифестации кои тие ги нарекле менталитет (Шенкао, 2009). Тогаш се појави и историјата на менталитетите, која и денес е актуелна, проследена со критики на оној дел од историчари кои не се подготвени да применуваат искуства од други науки во сопствените истражувања.

Бурк смета дека наследниците на Февр и Блох од историска психологија и историја на менталитетите се насочиле кон антропологијата (Burke, 1993). Меѓутоа историската психологија не е мртва, а тоа го видовме и со примерот на Мандру. Ерик Мидлфорд пишува за лудоста и проблемите во историската психологија, осврнувајќи се на методолошките проблеми со кои се соочувале историчарите (Midelfort, E., 1981). Исто така воочлив е интересот за неа појавен во поранешниот СССР и во Русија, особено по падот на комунизмот во оваа држава во 1991 година. Шалак (Шалак, 2009) и Мохничева (Мохничева, 2013) пишуваат за потребата од историската психологија, како и за соработка помеѓу историчарите и психолозите за потребите на историската наука.

Интересот за психологијата помеѓу француските историчари продолжил и понатаму. Еден исто така влијателен член на Анал школата Фернан Бродел, сметал дека колективната психологија е помалку самоуверена и со помал обем на резултати од другите општествени науки, но сепак, според него новиот историски пристап налагал користење на другите науки – географијата, демографијата, економијата, антропологијата и секако, психологијата која би помогнала во решавање на прашањата за свеста или металитетот, кои станувале се поважни за историчарите (Braudel, 1994). Според овој влијателен француски научник историчарот морал да биде економист, демограф, антро-

полог, лингвист и психолог (Станић, 2009). Емануел Лероа Ладири во своето дело посветено на средновековната француска историја, користел помош на психологот Жорж Демере, со цел да ја опише хистеријата која се појавила кај дел од населението поврзано се религијата (Кауа, 2009).

Појавата на психоисторијата

Американскиот историчар Вилијам Лангер во говорот пред членовите на Американското историско здружение во 1958 година забележал дека историчарите се сомничави кон новитетите, и затоа тенденцијата да бидат закопани во нивниот научен конзерватизам била жална. Лангер затоа сметал дека напредокот мора да биде следен и применет во историската наука. Според него, како научници, историчарите морале да научат од сопствените грешки во минатото бидејќи и самите се свесни дека во последниот пола век историјата како наука се проширила во нејзиниот опсег на интерес. Тој се залагал за проширување на интересот на историчарот преку истражување на концептите и резултатите на современата психологија. Во својот говор, кој подоцна бил објавен со наслов „New assignment“ тој ги поддржувал тезите на Фројд и на психоанализата кои биле корисни за историчарите. Според него научникот морал да се грижи за човечките суштества и нивната мотивација и тоа повеќе отколку за нешто друго. Во текот на излагањето тој го изнел размислувањето дека биле потребни искуствата на општествената или на колективната психологија за историските истражувања. За таа цел тој се осврнал на чумата и на последиците од неа – страв, надеж, верувања, анксиозност. Лангер сметал дека психологијата нема да ги разреши проблемите со кои се соочуваат историчарите, но ќе ги продлабочи разбирањата за минатото (Langer, 1958). Предавањето на Лангер предизвикало шок кај неговите колеги на Харвард кои тврделе дека тој го загубил паметот, а оние од Принстон почнале да говорат за него како за чуден човек кому му недостасувало општо чувство за тоа што го работел. Постоеле и такви кои подоцна го бранеле и објаснувале зошто еден така голем историчар ги променил своите сфаќања за тоа што би требало да биде предмет на историските истражувања. Меѓутоа, најверојатно постои и причина зошто еден голем историчар кој се занимавал со политичка и дипломатска историја почнал да се залага за користење на психологијата за потребите на историските истражувања. Лангер за време на Втората светска војна како истакнат историчар и добар познавач на меѓународните односи работел за военото разузнавање и за ЦИА каде биле правени психолошки профили за советските политичари непосредно пред и за време на Студената војна. Тој

имал и помлад брат кој бил психијатар и на военото разузнавање му направил одличен профил на Хитлеровиот карактер (Lucacs, 2011).

Предавањето на истакнатиот американски историчар како да придонело за поголем интерес на одреден број историчари за психологијата, а тоа се видело и со појавата на една нова историска дисциплина. Психоанализата на Фројд придонела за појава на психоисторијата, која особено била популарна во САД. Кар (Кар, 1990) забележал дека Фројд ги задолжил историчарите со својата теорија. Лувенберг психоисторијата ја сметал за дисциплина во рамките на историската наука (Стојанов, 2004). Психоисторијата претставува амалгам на психоналитичката теорија и на историјата, односно истражување на психолошките димензии на минатото преку проучување на влијанијата на психата врз историјата (Gilderhus, 1987). Психоисторичарите веруваат дека поголемата свест за улогата на несвесното и неразумното во човековото однесување би можело да придонесе за подобро разбирање на историјата (Yilmaz, 2009). Кога говориме за развојот на психоисторијата и за нејзиното влијание помеѓу историчарите мора да го споменеме ставот на историчарот Бурк кој смета дека говорот на Лангер пред членовите на Американското историско друштво влијаело врз развојот на психоисторијата и создавањето на списанија поврзани со оваа наука, како и со објавување на биографии на личности кои имале влијание во историјата (Burke, 1993). Меѓутоа, првите чекори во психоисторијата биле направени во Велика Британија. Таму по Првата светска војна, сè повлијателен историчар станал Луис Намиер, кој цврсто се држел до ставот дека историската наука требала да биде цврсто заснована врз непосредните факти (Еванс, 2012). Тој станал познат по т.н. Намиеров метод според кој фактите и процесите се откриваат преку биографиите (Стојанов, 2004). Според него, личноста не е микрокосмос, туку е дел од група или институција и затоа се поважни колективните биографии, а не само индивидуалните. За него било многу важно историчарот да разбере како човекот делувал, индивидуално и колективно, насочувајќи го изворот на дејствата во човековиот мозок (Brooke, 1964). Намиер ја користел психоанализата на Фројд во своите истражувања и пишувања, посебно во биографиите на членовите на Британскиот парламент (Еванс, 2012).

На американскиот континент развојот на психоисторијата довел и до соработка на историчари и психолози во обработка на теми поврзани со некој лик од минатото. Двајца професори од Универзитетот во Мичиген, едниот клинички психолог Фредерик Вајат и неговиот колега, историчар, Вилијам Вилкокс се обиделе да направат анализа на ликот на британскиот генерал Хенри Клинтон, кој се борел против американските борци за независност.

Тие преку историските извори и нивната психолошка анализа се обиделе да дадат одговор на прашањето зошто овој добар офицер имал проблеми на борбената линија поврзани со неговиот карактер (Wyatt & Willcox, 1959).

Појавата на психоисторијата, нејзиниот развој, но и криза предизвикала полемика помеѓу историчарите околу прашањето дали таа е потребна и дали историчарот треба да ги користи нејзините резултати. Според Хант, која е позната по нејзиното залагање за примена на психологијата во историските истражувања, неоспорен бил престижот на Фројд, но сепак психоисторијата не успеала да се етаблира како посебна дисциплина (Hunt, 2002). Слично како и Хант, францускиот историчар Жорж Диби ја отфрла психоанализата и смета дека за историската наука пополезно е користењето на социјалната психологија (Станић, 2009). И други историчари не гледале позитивно на појавата на психоисторијата и употребата на психоанализата во истражувањата, иако не биле против за соработка на психологијата со историската наука. Така познатиот британски историчар запрашал како некој воопшто се обидел да го земе сериозно Фројд, а за неговиот сонародник Џефри Бараклоу психоисторијата едноставно била „ѓубре“ (Nicholas, 2004). Питер Гај пак напишал цела книга во која детално објаснува зошто психоисторијата и примената на психоанализата не може да бидат само историја или пак цела историја (Gay, 1985). Треба да забележиме дека Геј не бил против користење на психологијата во историските истражувања, и на почетокот и тој бил приврзаник на користењето на психоанализата од страна на историчарите. Од друга страна, постојат историчари кои сметаат дека психоанализата и психоисторијата имаат иднина. Стојанов смета дека психоаналитичкиот толкување на одредени извори може да донесе многу поволности за погледите кон минатото, бидејќи методите и средствата на традиционалната историја не може да ги долови мотивите на одредена личност, каде има ирационални моменти во нејзината општествена дејност (Стојанов, 2004). Николас, исто така смета дека психоисторијата има иднина, иако е млада научна дисциплина. Според неа психоанализата ќе биде клуч за историското разбирање (Nicholas). За Рот, доколку историчарите продолжат да сметаат дека минатото е важно за нашиот живот, тогаш навраќањето на психоанализата ќе биде повеќе од потребно (Roth, 2016). Ешплант пак смета дека е потребно да се користи психоанализата во историското пишување (Ashplant, 1988). Целата критика за психоисторијата и употребата на психоанализата за потребите на историската наука не значи дека историчарите истата ја отфрлаат. Британскиот историчар Џон Тош смета дека психоанализата е моќно оружје кое може да го просветли човечкиот ум, но историчарите кои ја користат треба да водат сметка своето толкување да го

насочат во историски контекст (Тош, 2008). Дискусијата дали психоанализата е потребна за историјата и дали психоисторијата е дел од историската наука или дали таа воопшто треба да постои сигурно ќе продолжи и во иднина.

Иднината

Секоја наука има потреба од друга во збогатување и посеопфатен пристап во нејзините проучувања. Погоре забележавме дека во денешна Русија постојат мислења дека психолошката историја има иднина. И тоа не е случајно. Уште во времето на поранешниот СССР, држава обременета со силна марксистичка идеологија, тамошните историчари сметале дека е потребно тие да соработуваат со психолозите, посебно по прашањето на однесувањето на масите. Поршнев напишал и книга во тој правец сметајќи дека социјалната психологија и историјата биле обврзани да соработуваат меѓу себе (Поршнев, 1966). Во соседна Белорусија, Самохвалов (Самохвалов, 2016) смета дека мора да постои соработка помеѓу историчарите и психолозите, бидејќи и двете науки се занимаваат со човекот, изразувајќи надеж дека во иднина ќе постојат поголем број на проекти за соработка помеѓу двете науки. Британскиот историчар Марвик (Marwick, 2001), иако изразува сомнеж за теориите на еволутивната психологија, сепак смета дека доколку историчарот се занимава со родовата проблематика, тогаш мора да види што кажува за родот споменатата психолошка дисциплина.

Потребата за соработка помеѓу историчарите и психолозите и натаму е тема на статии во кои се објаснува зошто е тоа потребно и се даваат идеи како тоа да се направи. Постојат размислувања дека е добро да има соработка помеѓу историчарите и социјалните психолози. Историчарите, во овој случај, би можеле да ги засилат своите анализи на историските извори потпирајќи се на концептуалните алатки кои биле развиени во социјалната психологија, тестирајќи ги овие алатки и на тој начин да ги потврдат истите и да ги искористат за своето истражување (Glăveanu & Yamamoto, 2012). Во таа насока веќе е направен еден чекор напред. И покрај долгогодишната заемна недоверба и интердисциплинарна несоработка еден проект во кој биле вклучени социјални психолози и историчари имал за цел да покаже дека постојат сличности помеѓу двете науки (Azzopardi, Buttigeig & Licata, 2015). Тоа е проектот Action IS1205 преку кој треба да се зголеми знаењето за улогата што ја имало општественото претставување на историјата во процесот на етничка и национална конструкција на европските идентитети и конфликтите кои постоеле меѓу групите. Во овој процес учествувале социјални психолози и историчари

од 27 држави членки на ЕУ (Azzopardi, Buttigeig & Licata, 2015). Учесниците заклучиле дека е можна соработка помеѓу двете научни дисциплини. Група на познати психолози и историчари направиле обид, преку издавање на заедничка книга – Психологија и историја: Интердисциплинарни истражувања со цел да покажат дека постои можност за идна соработка, односно да се истражат начините преку кои двете науки би можеле да имаат заемна корист (Tileagă & Vyford, 2014). Постојат многу примери каде историчарите пишуваат за потребата на нивната наука од резултатите и достигнувањата на психологијата. Како историчар сосема сум убеден дека историската наука има потреба од психолошката наука. Иднината налага историската наука, како мултидисциплинарна да ги користи резултатите од психологијата. Еден дел од историчарите ги користат Пијаже, Виготски, Мејерсон, Фројд, Данзигер и други психолози во своите истражувања. Кога историчарот пишува за општеството, за вредностите, за масите, за личноста, за воените судири, за идентитетите, за родот, за наците и национализмот, не може а да не побара помош од научникот – психолог, а примери има повеќе од доволно.

Литература

- Ачкоска, В. (2014). *Вовед во историја*, Филозофски факултет, Скопје.
- Еванс, Р. (2012). *Во одбрана на историјата*, Арс Ламина, Скопје.
- Кар, Халет, Е. (1990). *Што е историјата?*, Култура, Скопје.
- Крузе, Дени, (2008), Лисјен Февр, во: Сал, Вероника (ур.), *Историчари*, Клио, Београд, 64-92.
- Марвин, П. (2015). *Интелектуалната историја на Европа*, ЗИГ Зеница, Скопје.
- Митровиќ, Ај. (1995). *Расправања со Клио*, Филозофски факултет, Скопје.
- Мохничева, М., (2013). Историческа психологија и историја исторической науки: Проблемы междисциплинарного взаимодействия на современном этапе, *Internationa Journal of Developmental and Educational Psychology*, 2/1, 645-662
- Поршнев, Б. Ф. (1966). *Социјална психологија и историја*, Наука, Москва.
- Самохвалов, Д. С. (2016). *Историческая психологија*, БГУ, Минск.
- Станић, В. (2009). Француска историографија у XX веку – изазов мултидисциплинарности, *Синтезис*, 1-1, 203-217.
- Стојанов, Ж. (2004). *Философија на историјата*, Парадигма, Софија.
- Тош, Џ. (2008). *Управање за историјом*, Клио, Београд.
- Февр, Л. (1991). *Бои за историју*, Наука, Москва,.
- Шалак, В. А., (2009). Историческая психологија как метод очеловечания истории. *Психологија в економике и управлениу*, 2, 107-110.
- Шенкао, М, (2009). Изучение менталностей во француској школи „Анналов“, *Обществото*, 4/1, 60-72.
- Adams, G. B. (1909). History and the Philosophy of History, *The American Historical Review*, 14/2, 221-236.
- Ashplant, G. T. (1988). Psychoanalysis in Historical writing, *History Workshop*, N. 26, 102-119.
- Azzopardi, S., Buttigeig, E., Licata, L.(2015). Symbiotics of History and Social Psychology. Understanding Social Representations of History in Europe, *Xjenza Online – Journal of the Malta Chamber of Scientists*, 3, 36-40.
- Barnes, H. E. (1919). Psychology and History: Some reasons for predicting their more active cooperation in the future, *American Journal of Psychology*, 30, 337-376.
- Barzun, J. (1972). History: The Muse and her Doctors, *The American Historical review*, 77/1, 36-64.
- Braudel, F. (1994). *A History of Civilizations*, The Penguin Press.
- Brooke, J. (1964). Namier and Namierism, *History and Theory*, v.3/3, 331-347.
- Burguire, A. (1982). The fate of the History of Mentalities in the Annales, *Comparative Studies in Society and History*, v. 24/3, 424-437

- Burke, P. (1990). *The French Historical Revolution. The Annales School, 1929-1989*, Polity Press, Cambridge.
- Burke, P. (1993). *History and Social Theory*, Cornell University Press.
- Dewald, J. (2006). *Lost worlds. The emergence of French social history 1815-1970*, Pennsylvania State University Press.
- Dewe, J., A., (1910). *Psychology of Politics and History*, Longmans, Green and Co., London.
- Dodd, W., E., (1903). Karl Lamprecht and Kulturgeschichte, *Popular science monthly*, 63, 418-424 .
- Dow, E. (1898). Features of the New History: Apropos of Lamprecht's "Deutsche Geschishte", *The American Historical Review*, 3/3, 431-448.
- Fernandez, J., L., (2018). Story makes history, theory makes story: Developing Rüsen's Historik in logical and semiotic directions, *History and Theory*, 57/1, 75-103.
- Gay, P. (1985). *Freud for Historians*, Oxford University Press .
- Gebhart, E. (1896). *Moiones et Papes. Essais de psychologie historique*, Librairie Hachette et C., Paris.
- Gilderhus, T. M., (1987). *History and Historians: A historiographical introduction*, Prentice - Hall, New Jersey.
- Glăveanu, V., & Yamamoto, K., (2012). Bridging History and Social Psychology. What, How and Why, *Integr. Pscych. Behav.*, 46 (4), 431-439.
- Henretta., J. A. (1979). Social history as lived and written, *The American Historical Review*, 84/5, 1293-1322.
- Horn, T.C.R., Ritter, H., (1986). Interdisciplinary History: A Historiographical Review, *The History Teacher*, v. 19/3, 427-448.
- Huizinga, J. (1991). *Jesen Srednjeg vijeka*, Naprijed, Zagreb.
- Huizinga, J. (1992) *Homo Ludens. O podrijetlu kulture u igri*, Naprijed, Zagreb.
- Hunt, L (2002). Psychology, Psychoanalysis and Historical Thought, in: Kramer, L. and Maza, S., *A Companion to Western Historical Thought*, Blackwell Publishers, 337-353.
- Kaya, K. M. (2009). Emmanuel Le Roy Ladurie's approach to History, *Balikesir Ünivesitisi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22/12, 140-154.
- Lamprecht, K. (1905). *What is History?* the Macmillan Company, London.
- Langer, W., L. (1958). The New assignment, *The American Historical review*, Vo. 63/2, 283-304.
- Lucacs, J. (2011). *The Future of History*, Yale University Press.
- Mandrou, R. (1989). *Introduction a la France modern. Essai de Psychologie historique*, Editions Albin Michel, Paris.
- Marwick, A. (2001). *The New Nature of History*, Palgrave, London.

- Midelfort, E. (1981). Madness and the Problems of the Psychological history in the Sixteenth century, *The Sixteenth century Journal*, 12/1, 5-12.
- Moore, A. (2016). Historicising Historical Theory's. History of Cultural History, *the Journal of Natural and Social Philosophy*, 12/1, 257-292.
- Nicholas, S. (2004). History and Psychoanalysis, in: Lambert, P. & Schofield, P. (eds.), *Making History: An Introduction to the History and Practices of a Discipline*, Taylor and Francis, 207-230.
- Ratner, S. (1941). The Historian's approach to Psychology, *Journal of the History of Ideas*, 2/1, 95-109.
- Rhodes, C. R.. (1978). Emile Durkheim and the Historical thought of Marc Bloch, *Theory and Society*, v. 5/1, 45-73.
- Robinson, J., H. (1911), a. The New History, *Proceedings of the American Philosophical Society*, v. 50, n. 199, 179-190.
- Robinson, J., H. (1911), b. The relation of the History to the Newer Sciences of Man, *The Journal of Philosophy, Psychology and Scientific Methods*, 8/6, 141-157.
- Roth, M., S. (2016). Psychoanalysis and History, *Psychoanalytic Psychology*, 31/1, 819-831 .
- Steiner, M. (1995). From frontier to Region: Frederick Jackson Turner and the New Western History, *Pacific Historical Review*, 64/4, 479-501.
- Terman, L. (1941). Should the Historian study Psychology, *Pacific Historical Review*, 10/2, 209-216.
- Toen, E., Vanhaute, (2011) ., Pirenne and economic and social theory: Influences, methods and receptions, *Revue belge de histoire contemporaine/Belgisch tijdschrift voor nieuwste geschiedenis*, XLI/3-4, 323-353.
- Thompson, J., W. (1942). *A History of Historical writing*, the Macmillan Company, New York
- Tileagă C., Byford J. (2014). *Psychology and History: Interdisciplinary Explorations*, Cambridge University Pres.
- Warland, G. (2011), Henri Pirenne and Kalr Lamprecht's Kulturgeschichte. Intellectual transfer or theorie fumeuse?, *Revue belge de histoire contemporaine/Belgisch tijdschrift voor nieuwste geschiedenis*, XLI/3-4, 427-455.
- Wyatt, F., & Willcox, H. (1959). Sir Henry Clinton: A Psychological Exploration in History, *The William and Mary Quarterly*, v. 16/1, 3-26.
- Yilmaz, K.. (2009). Movements in Historiography: The French Annales, Psychohistory and Historical materialism, *C.U. Sosyal Bilimler Dergisi*, v. 35/2, 223-230.

THE NECESSITY OF PSYCHOLOGY IN THE STUDY OF HISTORY

Dalibor Jovanovski

Abstract

The aim of this paper is to see whether the academic field of history has any need of psychology. At the start of the XX century, a group of historians wrote that the science of history, especially in the context of research, saw the need to make use of other sciences so as to more objectively illustrate the events that took place in the past, as well as to define the role that man played in the said events. In that sense, the German historian who is taken as the founder of the so-called cultural history, Karl Lamprecht, noted that modern history was, above all, a socio-psychological science. Nevertheless, the most ardent supporter of the inclusion of psychology as an essential part of historical research was the French historian Lucien Febvre, one of the founders of the renowned Annales School of History, who felt that collaboration between historians and psychologists was imperative. He even advocated for the creation of historical psychology, as a separate stream in the study of history. The development of the study of history led to the creation of a new stream – psychohistory, which is, even in the present, subject of various interpretations by historians. We may conclude that, in terms of advancing the research in the historical sciences, it is of vital importance to make use of numerous psychological disciplines.

Keywords: *historical science, psychology, research, needs, cooperatio*